

Prof. dr hab. Andrzej Łyda
Uniwersytet Śląski w Katowicach
Instytut Językoznawstwa

Uniwersytet Wrocławski Dziekanat Wydziału Filologicznego (6)		
Wpłynęło do WF	23 -09- 2022	Załącznik
Wpl. do jedn. org.		Gliwice, 14 września 2022 r.
Znak		

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr. Patrycji Karpińskiej

The Construction of the Translational Field in Poland

napisanej pod kierunkiem dra hab. Marka Kuźniaka, prof. UW.

Uwagi wstępne

Recenzowana rozprawa doktorska liczy 282 strony. Tym samym zaliczyć ją należy do opracowań, które nawet w erze coraz dłuższych dysertacji doktorskich, są pracami obszernymi. Rozmiar rozprawy jest jednak w pełni uzasadniony jej treścią.

Praca składa się ze podziękowań, dość szczegółowego i bardzo przydatnego w lekturze wstępu (5 stron), pięciu rozdziałów merytorycznych (ponad 230 stron), wniosków (5 stron), bibliografii (około 150 pozycji), załączników i streszczeń. Przedstawiona do recenzji praca stanowi rzetelne i wieloaspektowe studium teoretyczno-empiryczne poświęcone polu tłumaczeniowemu poprzez analizę przestrzeni społecznych przynależnych tłumaczom przysięgłym. Jest to oczywiście pewien wycinek pola tłumaczeniowego w najszerszym tego wyrażenia sensie, które można określić jako swoistą sieć relacji pomiędzy różnymi elementami przestrzeni społecznej związanymi ze specyficznymi wartościami. Prace z zakresu socjologii tłumaczenia są wciąż nieliczne a te, które można by za takie uznać, dotyczą nieco innej problematyki niż ta, której poświęcona jest recenzowana rozprawa doktorska.

Ocena problemu badawczego

Podjęty przez Autorkę problem badawczy jest ważny i aktualny, ponieważ jego zrozumienie pozwala określić miejsce tłumacza w strukturach społecznych oraz rolę, jaką tłumacze w nich odgrywają. Równocześnie analiza tego problemu ukazać może wzajemne oddziaływanie tych struktur i samych tłumaczy. Tak przedstawioną wartość podjętego w rozprawie problemu badawczego można oczywiście postrzegać w kategoriach czysto „wiedzotwórczych” w odniesieniu do szeroko pojętej translatoryki, co już jest wystarczającą przesłanką do uznania

pracy za cenną. Przedstawiona do recenzji rozprawa ma jednak jeszcze pewną wartość dodatkową – a mianowicie, jest równocześnie próbą oceny stosowalności metod relatywnie młodego kierunku badań znanego jako socjologia tłumaczenia. Jako taką wartość rozprawy postrzegać można również na poziomie metanaukowym.

Trzecim niewątpliwym walorem pracy jest fakt, że na gruncie polskim przeciera ona pewne szlaki badawcze, których istnienia nie sposób dopatrzeć się w literaturze przedmiotu. Praca, pomimo pewnych ograniczeń, wypełnia zauważalną lukę.

Reasumując, wybór problemu badawczego należy ocenić jako trafny, aktualny i znajdujący swoje wielowątkowe uzasadnienie.

Ocena celu i hipotez badawczych

O ile wybór problemu badawczego dokonany przez Doktorantkę nie budzi wątpliwości, o tyle cel pracy przez wiele stron pozostaje nie do końca oczywisty dla czytelnika. Autorka zdecydowała się bowiem na swego rodzaju „dziennik z podróży” po literaturze przedmiotu, materiale badawczym i możliwych metodach badawczych, w którym wyczytać możemy, że początkowy cel określany jest jako zbadanie pola tłumaczeniowego w Polsce w oparciu o teorię Bourdieu (str. 11). Już kilka wersów dalej cel ten zostaje zdefiniowany jako zbadanie istnienia pola tłumaczeniowego w Polsce. Kolejne strony przynoszą pewne modyfikacje celu badawczego poprzez jego zawężenie do rekonstrukcji modelu przestrzeni społecznej, w której funkcjonują tłumacze przysięgli. Dalszy ciąg tekstu rozprawy przynosi kolejne uszczegółowienia – Doktorantka podejmuje decyzję, by badaniami objąć tłumaczy reprezentujących tylko jedną specjalizację i jeden język obcy a mianowicie angielski. W rezultacie badanie zostało tak przeprojektowane, aby obejmowało wyłącznie tłumaczy przysięgłych języka angielskiego. W konsekwencji mgr Karpińska musiała przeformułować zarówno cele jak i hipotezy badawcze, które odczytuję po lekturze rozprawy, jako badanie nad elementami pola tłumaczeniowego z zastosowaniem teorii pola oraz – co Badaczka wyraża już *explicite* – „badania przestrzeni społecznej, w której funkcjonowali uczestnicy”, tj. tłumacze przysięgli języka angielskiego. Ostatnie samoograniczenie, o którym wspomina Doktorantka, wynikało z zaistnienia *force majeure* – tzw. pandemii covidowej, która uniemożliwiła mgr Karpińskiej przeprowadzenia badań przy pomocy wywiadu twarzą w twarz z liczniejszą grupą respondentów. Być może to ostatnie zdarzenie skłoniło Doktorantkę do zawartego w rozprawie stwierdzenia, że jej badanie zasługuje co najwyżej na określenie „small-scale”, na małą skalę.

W moim przekonaniu ta właśnie część rozprawy, w której Autorka tłumaczy się z ascezy badawczej, bardzo wiele wnosi do ogólnej oceny Doktorantki jako badaczki. Mogła bowiem pominąć opis swych dylematów i przedstawić ostateczną wersję celów i hipotez, narażając się co najwyżej na krytyczne uwagi recenzentów kryjące się w słowach „Doktorantka pominęła...” czy też „Wskazane byłoby włączyć w zakres badań...”. Sposób przedstawienia przez mgr Karpińską dochodzenia do ostatecznego sformułowania celów pracy pozwala recenzentom dostrzec w jej osobie badaczkę świadomą konsekwencji swych wyborów: dla niej samej jako Doktorantki, którą ogranicza czas trwania studiów i która zdaje sobie sprawę z ogromu pracy, której wymagałoby rzetelne i uczciwie przeprowadzenie badań jak i dla samej nauki, którą wzbogacić mogłaby co najwyżej nowymi danymi i bardzo niepewnymi wnioskami. Ten proces precyzowania celów badawczych znajduje pełne uzasadnienie w dyskusji, którą podejmuje w oparciu o literaturę przedmiotu.

Ocena zastosowanych metod badawczych i źródeł informacji

W realizacji celu pracy posłużono się różnorodnymi metodami badawczymi. W rozdziale 1 Doktorantka wykorzystała krytyczną analizę literatury przedmiotu. Autorka dokonała wyjaśnienia i systematyzacji pojęć z zakresu teorii systemowych i społeczno-kulturowym w przekładzie. Przyjmując perspektywę historyczną, nakreśliła obraz teorii polisystemów, refrakcji, kapitału kulturowego w przekładzie André Lefevere'a, norm w rozumieniu Gideona Toury'ego, Hermansa i Andrew Chestermana. Tę część rozprawy czyta się z zainteresowaniem, bowiem nie mamy tu do czynienia z przypadkiem relacjonowania relacji innych autorów, ale z oczywistą próbą ujęcia problematyki pod kątem planowanych badań – jednym słowem oryginalną.

Bardziej kontrowersyjny jest natomiast bardzo obszerny rozdział 2, w którym Doktorantka podejmuje stricte autorską analizę poświęcony teorii pola Bourdieu w całości opartą wyłącznie na jego publikacjach, co Autorka zapowiada już na wstępie. Takie podejście budzi moje wątpliwości. Z jednej strony dyskusja przeprowadzona przez mgr Karpińską nad podstawowymi założeniami i kluczowymi conceptami tej teorii, z pewnym nachyleniem w stronę pola literackiego służącemu zobrazowaniu potencjalnych zagrożeń czekających na badaczy, nie budzi zastrzeżeń. Co więcej, potwierdza tylko umiejętność zarówno syntezy złożonej teorii Bourdieu jak i szczegółowej analizy jej najbardziej złożonych elementów wiodącej do wniosków niebagatelnych dla badań, których się Doktorantka podjęła. I tę samodzielność badawczą mgr Karpińskiej należy ocenić bardzo wysoko. Z drugiej strony, co

zwykle podkreśla się w recenzjach, od Doktorantów oczekuje się, by wykazali się znajomością literatury przedmiotu, w tym literatury krytycznej a takiej w przypadku Bourdieu nie brakuje. Wspomnę tylko kilka tytułów z ostatnich czterech lat: *The Oxford Handbook of Pierre Bourdieu* (2018), Robbins (2019) *The Bourdieu Paradigm: The Origins and Evolution of an Intellectual Social Project*, Reed-Danahay (2019) *Bourdieu and Social Space: Mobilities, Trajectories, Emplacements* czy też Scirato and Roberts *Bourdieu (2018) A Critical Introduction*.

Podstawową metodę badawczą przedstawia Autorka w rozdziale trzecim, a jest nią indywidualny wywiad pogłębiony, co w przypadku badań nad teorią pola jest decyzją ze wszech miar słuszną. Autorka zwraca przy tym uwagę na traktowanie przez Bourdieu oraz Kaufmanna wywiadu pogłębionego nie tylko jako narzędzia badawczego, ale i metody. Zaproponowany przez Doktorantkę zestaw pytań zadawanych podczas wywiadu jest bardzo szeroki a wynika z wcześniejszej identyfikacji kluczowych elementów wyprowadzonych z teorii pola.

Autorka objęła badaniami 10 tłumaczy przysięgłych obu płci. Jak wspomniałem powyżej liczba tłumaczy narzuciły okoliczności, w których kontakty międzyludzkie ograniczały przepisy prawne jak i powszechna obawa o zdrowie. Zapoznawszy się jednak z całością rozprawy stwierdzić muszę, że ta stosunkowo niewielka liczba respondentów dostarczyła Badaczce bardzo bogatego materiału do analizy. Można więc uznać, że zarówno dobór respondentów jak i metod umożliwił realizację zamierzeń badawczych Autorki. Podobnie należy ocenić treść i strukturę ankiety badawczej.

Ocena układu i treści pracy

Układ pracy jest prawidłowy i podporządkowany tytułowi i celowi rozprawy. Poszczególne rozdziały tworzą logiczną całość.

Wspomniany już rozdział pierwszy liczący 53 strony poświęcono teoriom systemowych i społeczno-kulturowym w przekładzie. Dyskusja w tym rozdziale zmierza do określenia ewolucji, jaka dokonała w ciągu siedemdziesięciu lat rozwoju teorii tłumaczenia dzielących okresy nazywane predyscypliną i postdyscypliną i wskazaniu miejsca socjologii tłumaczenia w czasach najnowszych.

Treść rozdziału drugiego naturalnie wynika z rozdziału pierwszego. Z zastrzeżeniami zgłaszanymi już wcześniej oceniam ten rozdział bardzo wysoko. Przedstawienie osoby Pierre'a Bourdieu jako socjologa i samej teorii pola jest bardzo obszerne i byłoby jeszcze obszerniejsze,

gdyby Doktorantka nie wykazała się umiejętnością selekcji informacji i syntezy. Ważną rolę odgrywa podrozdział, w którym mgr Karpińska pokazuje praktyczne zastosowanie teorii pola i jej bardzo złożonych a często enigmatycznych elementów w analizie *Szkoły uczuć* Flauberta. Rozdział kończy natomiast bardzo umiejętnie skonstruowana część, w której Doktorantka wskazuje na konieczność daleko posuniętej ostrożności w zastosowaniu teorii pola do badań w zakresie translatoryki. Tym samym zapowiada rozdział trzeci – w całości poświęcony wywiadowi jako metodzie badawczej.

Podobnie jak pozostałe rozdziały rozdział trzeci jest bardzo obszerny. Na 33 stronach Autorka omawia wywiad ze szczególnym akcentem położonym na wywiadzie pogłębionym. I nie jest to dyskusja obejmująca całą wiedzę jaką można byłoby zaczerpnąć z bogatej literatury, ale wiedza dobrze zorganizowana nakierowana zarówno na interesujący Doktorantkę obszar badawczy jak i specyfikę materiału empirycznego, który uzyskała. Rozdział ten tworzy bardzo solidny fundament dla przedstawienia samego projektu badawczego, któremu poświęcony jest rozdział kolejny.

Rozdział piąty składa się z dwóch części. W pierwszej z nich Autorka przedstawia poszczególne stadia badań a w drugiej wyniki analizy. Jak przystało na rozdział analityczny jest on bardzo obszerny i liczy 88 stron. Tę część pracy czyta się równie dobrze jak pozostałe, ponieważ jest logicznie zredagowana. Za kryterium organizacji opisu wyników przyjęła Doktorantka poszczególne parametry zaproponowanych już wcześniej w wyniku dyskusji nad teorią pola. Wyniki zostały bardzo bogato zilustrowane przykładami. Przedstawione wyniki bezsprzecznie wskazują na słuszność tez sformułowanych na początku rozprawy.

Zamykająca pracę sekcja Wnioski daleka jest od dominującej w rozprawach doktorskich ostatnimi czasy tendencji do zamieniania jej w streszczenie. Prezentowane przez Doktorantkę wnioski szczegółowe są rzeczywiście wnioskami wynikającymi z przedstawionych wyników analizy, przy czym tak jak i w całej rozprawie Autorka wykazuje powściągliwość i ostrożność w ich formułowaniu. Daje się odczuć pewne rozczarowanie Doktorantki faktem, że w badaniu wzięła udział stosunkowo niewielka grupa respondentów.

Nie jest moim zadaniem pocieszać mgr Karpińską, ale jeśli pociechę znajduje w moim przekonaniu, że ilość uzyskanych danych, ich analiza i wnioski są więcej niż zadowalające a ona sama wnosi wiele do rozwoju socjologii translatoryki, tym lepiej. Najważniejszym – w moim przekonaniu – i całkowicie uprawnionym wnioskiem ogólnym płynącym z analizy wyników – jest ten, iż jest wielce prawdopodobne, że pole tłumaczeniowe – w przypadku polskich tłumaczy przysięgłych języka angielskiego – nie istnieje oraz ten, że tłumacze „przynależą raczej do pól, w których funkcjonują z racji swojej specjalizacji”.

Mgr Karpińska kończy swoją rozprawę opisem możliwych kierunków badań nad polem tłumaczeniowym oraz tłumaczami w Polsce. Nakreślone przez nią perspektywy badań sondażowych oraz wywiadów pogłębionych z tłumaczami innych specjalizacji wyglądają obiecująco.

Ocena formalnej strony dysertacji

Formalna strona pracy nie nasuwa żadnych poważnych zastrzeżeń. Praca jest napisana bardzo poprawnym i zrozumiałym językiem, co w przypadku badań z zastosowaniem względnie nowej teorii badawczej posługującej się nowymi terminami, nie jest tak oczywiste. Struktura pracy jest logiczna, zarówno na poziomie spójności poszczególnych rozdziałów jak i podrozdziałów. Bogata egzemplifikacja kategorii badawczych, doskonale zilustrowanie uzyskanych wyników i niezwykle precyzyjnie opisane wnioski z badań zasługują na uznanie.

Konkluzja

Podsumowując recenzję rozprawy doktorskiej mgr. Patrycji Karpińskiej należy podkreślić, że rozprawa ta jest bardzo wartościowym opracowaniem naukowym rozwijającym zarówno socjologię translatoryki jak i wzbogacającym wiedzę na temat istnienia oraz funkcjonowania bardzo specyficznego pola w Polsce. Wspomniany wcześniej fakt niemal całkowitego braku badań w tym zakresie na gruncie polskim sprawia, że rozprawa ta jest niewątpliwie pracą pionierską.

W warstwie naukowej praca stanowi całościowe i oryginalne rozwiązanie problemu badawczego i jest dowodem wystarczającej wiedzy Autorki oraz potwierdzeniem predyspozycji i umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Biorąc pod uwagę powyższe opinie, stwierdzam, że praca doktorska mgr. Patrycji Karpińskiej spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim określone przez odpowiednią Ustawę. Proszę zatem o jej przyjęcie i dopuszczenie Autorki do jej publicznej obrony.

